

QISHLOQ XO'JALIGINI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.

Ismailov Zokirbek Qadambayevich.

Urganch Davlat Universiteti xuzuridagi Xiva qishloq xo'jaligi texnikumi direktori.

ANNOTATSIYA

Qishloq xo'jaligi iqtisodiy samaradorligini oshirish, eng avvalo, mamlakat oziqovqat strategiyasi yo'nalishlari talablarini bajarish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, boshqa tomondan, bu maqsadga paxtachilik tarmog'iga kiruvchi korxonalarining mavjud mehnat, yer, suv, moddiy va moliyaviy resurslaridan, mulk shakllaridan qat'iy nazar, ular o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirish asosida, oqilona foydalanish evaziga erishiladi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy samaradorlik, rentabellik, asosiy ko'rsatkichlar, tizim, foyda, moddiy xarajat, daromad, ekin maydoni

Kirish

Qishloq xo'jaligi barcha davrda eng muhim tarmoqlardan biri bo'lgan. Boisi, inson yashar ekan, oziq ovqat mahsulotlariga hamisha talab kuchli bo'ladi. Dunyo olimlarining fikriga ko'ra, 2050 yilga qadar yer yuzi aholisi 8 milliarddan ortadi. Bu esa oziq ovqatga bo'lgan talabning bir necha barobar ortishiga sabab bo'ladi. Bu esa ko'pchilik ekspertlarni xavptirga solmoqda. Ayni bu vaqtda Yaponiya va Janubiy

Koreya texnologiyasi barcha mamlakatlar uchun andoza, shuningdek, tajriba bo'lmoqda bimalol ayta olamiz. Intensiv tarzda mahsulotlar yetishtirish, yiliga 4-5 balkim undan ko'proq marta hosil olish imkonini o'rganish mumkin. Yerdan unumli foydalanish, intensiv usuldagi issiqxonalarni ko'paytirish aslida davr talabi hamdir.

O'zbekiston bugun 34 millionlik aholiga ega bo'lgan, o'tgan davrda ko'plab muammolar to'planib qolgan mamlakatning taqdiri va kelajagini belgilash borasida to'g'ri yo'l tanlash – kuchli bilim, tajriba va azmu shijoatni talab etadi. Ya'ni O'zbekiston aholisining ko'payishi, qishloq xo'jaligini rivojlantirish borasida alohida tashabbusga muhtoj ekanligi kundek ravshan edi.

Hozirgi davrning asosiy talablaridan biri qishloq xo'jaligida, jumladan, paxtachilikda xom ashyo ishlab chiqarishgina emas, balki uni qayta ishlash va sotishni to'g'ri va samarali amalga oshirishdan iboratdir. Chunki yaratiladigan qo'shimcha qiymatning, ya'ni daromadning asosiy qismi aynan keyingi sohalarda tashkil topmoqda. Respublikamizda avvaldan paxtachilik asosiy mahsulotlarining samaradorligini oshirish omillaridan to'laroq foydalanish masalalari paxta xom ashyosi, paxta tolasi, paxta yog'i, gazlama va boshqa paxtachilik mahsulotlari bo'yicha alohida-alohida hal etib kelingan. Lekin, 2017 yildan boshlab paxta-to'qimachilik

klasterini shakllanishi yerni shudgorlashdan tortib, ekish, parvarishlash va xom ashyodan tayyor mahsulot ishlab chiqarishgacha bo'lgan jarayondagi ko'p bosqichli kompleks tizim samaradorligini oshirish masalalarini hal qilishni kun tartibiga qo'yimoqda. Hozirgi davrgacha iqtisodiy samaradorlikni baholashning uslubiyoti haqida tadqiqot olib borgan olimlarning bu sohadagi fikr va mulohazalaridan kelib chiqib, ularni shartli ravishda ikki guruhga ajratish mumkin.

Birinci guruhga kiruvchi olimlar iqtisodiy samaradorlikni mezon ko'rsatkichi yagona bo'lishi lozim deb hisoblaydilar. Ularning fikri bo'yicha ushbu ko'rsatkich umumiy o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, o'zida iqtisodiy samardorlikni ob'ektiv va to'la to'kis aks ettirishi lozim. Ikkinchi guruh iqtisodchi olimlar iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlar tizimi orqali aniqlanishi lozimligini ilgari suradilar. SHu jihatdan paxtachilikni rivojlantirish masalalarini tadqiq etishda bu sohadagi muammolarni o'rganish davri va xo'jalik yuritish shakllaridan kelib chiqib har bir iqtisodchi olimlar o'zlarining ilmiy asoslangan fikr va mulohazalarini ilgari surganlar.

Q. Xasanjanov va A. Toshmatovlar paxtachilikni rivojlantirishda tarmoqda intensiv texnologiyani qo'llashni ahamiyati va mohiyatini ilmiy jihatdan asoslar ekanlar "Ko'pincha intensiv texnologiyani mohiyatini mexanizatsiyalashtirish darajasini oshishi va shu asosda agrotexnik tadbirlarni bajarilish muddatlarini qisqartirish hisobiga g'o'zani o'sishi va rivojlanishini jadallashtirish deb talqin etadilar. Bunday bir tomonlama talqin ilmiy adabiyotlarda ham amaliyotda ham uchrab turibdi va shuning natijasida intensiv texnologiyaga har xil yondashishlar ro'y bermoqda" – deya ta'kidlaydilar. Paxtachilikda intensiv texnologiyaga muayyan paxta maydonidan kamroq mehnat va mablag' sarflab, eng ko'p va sifatli hosil etishtirishga qaratilgan o'zaro bog'liq bo'lgan texnologik hamda tashkiliy tadbirlar sifatida yondashilsa, yuqorida keltirilgan fikr ayni haqiqatdir. Chunki, intensiv texnologiyaga faqat mexanizatsiyalashtirish omili asosida qarash xato bo'ladi. A. Abdiev "paxtachilik rivoji paxta xomashyosini tayyor mahsulot holiga keltiruvchi tarmoqlarni bosqichma-bosqich shakllantirish asosida paxta xomashyosi ishlab chiqarishda band bo'lganlar sonini qisqartirish masalalari bilan bog'liq" degan fikrni ilgari surgan. Mazkur fikrning asosi bozor munosabatlariga o'tish sharoitida paxta xomashyosini tayyor mahsulot holiga keltiruvchi sub'ektlarni shakllantirish va ularni ishchi kuchi bilan ta'minlash jarayonida agrar sohada band bo'lgan ishlovchilarni bosqichma–bosqich sanoat korxonalariga jalb etish bilan bog'liq bo'lsada, bu masalaga ilmiy jihatdan yondoshilsa paxtachilikda ishlovchilar sonini qisqartirilishiga tarmoq rivojiga bevosita ta'sir etuvchi omil sifatida qarab bo'lmaydi. Chunki, paxtachilik sermehnat tarmoq hisoblanib, ayni paytda ishlovchilar sonini qisqarishi paxta yetishtirishdagi agrotexnologik tadbirlarni o'z vaqtida o'tkazilishiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatishi mumkin. Shu asosda, bu qisqa muddatli dasturlar vositasida amalga oshiriluvchi tadbir emas, balki, evolyutsion jarayon hisoblanib, tarmoqda xususiy

mulkchilikning shakllanishi asosida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. A. Burxonov "Paxtachilikning rivoji bevosita paxta urug'chiligini rivojlantirish masalalariga bog'liq"ligini ta'kidlagan. Tarmoqni rivojlantirishda barcha omillar qatori mazkur masalaga ilmiy jihatdan yondashish to'g'ri bo'ladi deb hisoblaymiz. Chunki, paxta yetishtiruvchilar tabiiy-iqlim sharoitiga mos keluvchi tezpishar, serhosil navlarning sifatli urug'larini ekish paxta yetishtirish rivojiga ta'sir etuvchi omillar samaradorligining birlamchi asosi hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti tamoyillaridan kelib chiqqan holda xulosa qilishimiz mumkinki, zamonaviy iqtisodiy sharoitda mamlakat iqtisodiyoti uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan paxtachilik kompleksini rivojlantirish xomashyo ishlab chiqarish va sanoat tarmoqlarini rivojlantirishga kuchli turtki beradi. Bu rivojlangan davlatlar tajribasida ham yaqqol ko'zga tashlanadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, paxtachilik kompleksini rivojlantirishni rag'batlantirish, uning raqobatbardoshligini oshirish mamlakatimizning milliy iqtisodiy manfaatlari uchun muhim ahamiyatga ega. Paxtachilik kompleksini rivojlantirishga ko'maklashish xalq xo'jaligining boshqa tarkibiy komplekslarini rivojlantirishning asosiga aylanishi mumkin. O'ylaymizki, qo'shilgan qiymat zanjiri bo'yicha paxta sanoatining kelajakdagi rivojlanishi va raqobatbardoshligining oshishi mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shadigan modelni ifodalaydi.

Xulosa

Hozirda mamlakatimizda har yili 3,0-3,2 million tonna paxta xomashyosi yetishtirilmoqda Bunday muvaffaqiyatga erishishning asosiy omili hukumatimiz tomonidan sohaga berilayotgan doimiy e'tibor va ayniqsa, iqtisodiy imtiyozlar, fan va texnika yutuqlari hamda ilg'or texnologiyalarni joriy etish, fermerlik harakatiga katta yo'l ochilishi hisoblanadi. Bosqichma-bosqich olib borilayotgan islohotlar tufayli fermer xo'jaliklarining moddiy texnika bazasi yildan-yilga mustahkamlanib bormoqda.

REFERENCES

1. Murtazaev O. Paxtachilik agrosanoat majmuasi samaradorligini oshirish muammolari. T.: Fan, 2005.
2. Farmonov T.X. Fermer xo'jaliklarini rivojlantirish istiqbollari. — T.: Yangi asr avlodi, 2004.
3. Husanov R.H. Paxta xom ashyosini yetishtirishda yangi texnologiyaning asosiy mohiyati. — T. Mehnat, -19934.
https://cityeconomy.uz/uz/news/matbuot_uchun/tadbirlar/ozbekiston-qozogiston sanoat-va-qishloq-xo'jaligi-mahsulotlari-korgazmasi-davom-etmoqda
4. President.uz "Yangi O'zbekiston demokratik o'zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanmoqda." <https://president.uz/oz/lists/view/4547>
5. www.agro.uz. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi rasmiy sayti ma'lumotlari.